

NY FÖRFATTNINGSGIV

DE REKOMMENDATIONER som nyligen antogs av högerpartiets partiråd har väckt nytt liv i författningsdebatten. Alltför länge har alltför litet sagts från partierna. Det har varit fråga om ett ställningskrig, där var och en väntat på att den andra parten först skulle deklarerera sin ståndpunkt. Man har t. o. m. gått så långt, att man föreslagit att partierna skulle utse representanter som sinsemellan skulle kunna diskutera problemen och eventuellt komma överens. Det länder högerpartiet till stor heder att man bestämt avvisat tanken på ett sådant hemlighetsmakeri och i stället valt att öppet redovisa sin syn. Det vittnar om initiativkraft och målmedvetenhet.

De frågor där högerpartiet nu i första hand klarlagt sin uppfattning är visserligen blott några av alla dem som inryms i författningskomplexet men samtidigt just de problem som hittills tilldragit sig den största uppmärksamheten i den allmänna diskussionen, nämligen kammarfrågan och valsättet. Det skall dock observeras, att partirådet också bestämt uttalat sig för kvinnlig tronföljd, för en revision av författningen inom den nuvarande ramen och för ett kraftigt

utvidgat folkomröstningsinstitut. Från partiledningens sida sades dock vid samma tillfälle, att författningskommittén inom partiet i fortsättningen också skall presentera ståndpunkter på en rad andra områden. Detta gäller bl. a. organisationernas ställning i samhället, en fråga som författningsutredningen trots givna direktiv inte mäktat att ens diskutera närmare. Kan man från högerpartiets sida åstadkomma en lösning på detta problem, vore det en insats av största betydelse. Just organisationerna och samhället är den kanske största frågeställningen av alla från praktisk politisk synpunkt, ehuru den endast sporadiskt men då så mycket mera intensivt blir föremål för en genomgripande debatt. Men vad som brukar sägas om så många andra politiska fenomen gäller tvevelsutan också för författningsfrågorna. Det är med dem som med isberget; endast en del syns ovan ytan, medan det farligaste — eller i detta fall viktigaste — döljs under den.

Det för den stora allmänheten kanske mest gripbara av författningsproblemen är helt säkert frågan om kammarsystemet. Författningsutredningens majoritet har ut-

talat sig för ett enkammarsystem, vilket också fått folkpartiets stöd. Det är ett känt faktum, att det inom högerpartiet länge rått delade meningar i denna fråga — liksom i de andra partierna. Samtidigt är det helt klart, att sympatisörerna för att bevara det nuvarande tvåkammarsystemet befunnit sig i en liten minoritet. Intresset har i stället knutit sig till ett förslag om införandet av en senat, relativt liten till omfånget och med begränsade befogenheter. I många hänseenden var detta utan tvivel ett positivt inslag i författningsdebatten. En sådan senat skulle kunna fylla betydelsefulla uppgifter i rent praktiskt hänseende. Från mera realistiska utgångspunkter har det dock visat sig, att ett dylikt förslag knappast skulle röna något större intresse i vidare sammanhang. Det skulle komma att uppfattas som ett förslag att införa 1 1/2 kammare och därmed också löpa risken att drunkna i debatten, ett kompromissförslag utan verkliga möjligheter att bli en kompromiss. I stället har man på högerhåll tagit fasta på nödvändigheten av att upprätthålla maktbalansen i samhället och därvid troget följt de konservativa traditionerna. I det samhälle som vi under överskådlig framtid kommer att uppleva gäller det att till varje pris åstadkomma en faktor som förmår att utgöra en effektiv motpart till en alltmera centraliserad och allsmäktig regeringsmakt. Frågan om organisationernas ställning

kommer in i detta sammanhang men det gör också riksdagen.

Det torde vara för alla uppenbart, att det nuvarande tvåkammarsystemet helt spelat ut sin roll som en balanserande faktor. Ursprungligen tillkom det för att åstadkomma en balans mellan det stora flertalet, bönderna och städernas medelklass, samt den övriga befolkningen, främst godsägarearistokratien, de burgna i städerna och de intellektuella — prästerskapet. Med en viss förenkling kan det sägas, att andra kammaren skulle motsvara det gamla bondeståndet och delvis borgarståndet, medan första kammaren främst hade att tillvarata adelns och prästerskapets men också den urbaniserade överklassens intressen. Representationsreformens genomförande betecknades som en stor seger för liberalismen och ett nederlag för den konservativa uppfattningen, som främst pläderat för ståndsval, dvs. en långt driven grupprepresentation i riksdagen av närmast korporativt mönster. De stora skillnaderna mellan första och andra kammaren, framför allt ifråga om rösträtt, valbarhet och valsätt har dock successivt utplånats och i dagens läge framstår tvåkammarsystemet och då enkannerligen första kammaren som ett hinder för parlamentarismen med dess stora eftersläpning i opinionshänseende. Samtidigt har tvåkammarsystemet visat sig vara en god garant mot maktväxling och för stärkande av en

redan i andra avseenden allt starkare regeringsmakt. Det indirekta valsättet med de möjligheter till vittomfattande intriger som öppnats och tillvaratagits har ej heller bidragit till att förskaffa första kammaren som princip några större sympatier. Den tidigare nödvändigheten att till första kammaren i första hand välja rikskandidater — eftersom antalet valbara var så litet — och personer, särskilt skickade att från saklig synpunkt ta del i rikets styrelse, har även den försvunnit; ingen torde nu kunna göra gällande att någon kvalitetskillnad eller skillnad ifråga om personuppsättningen längre existerar mellan riksdagens båda kamrar.

Den förda debatten har också visat att det ifråga om tvåkammerssystemet länge varit fråga om en generationsskillnad i uppfattningen. Från yngre håll har man starkt ivrat för en övergång till enkammersystem. Samtliga demokratiska politiska ungdomsorganisationer i landet har ställt sig bakom kravet på enkammersystemets genomförande och beträffande högerpartiets ställningstagande torde det klara ställningstagandet från både Högerens Ungdomsförbund och Konservativa Studentförbundet ha spelat sin roll. Det bör dock betonas, att det är angeläget att skapa fullgoda garantier för en fullgod behandling av olika frågor, ej minst lagfrågorna i en enkammarriksdag. Därvidlag kan de norska,

finländska och isländska enkammarparlamenten visa vägen; uppdelningen av Stortinget i lagtinget och odelstinget samt Stora utskottet i Finlands riksdag.

I den allmänna diskussionen har framhållits att kraftiga opinionsförskjutningar kan leda till svåra konsekvenser i ett system med en enkammarrepresentation. Det har häremot anförts att väljarkåren i Sverige visat sig vara nog så stabil men att det ändå finns anledning att införa ett minoritetsskydd. Detta är en syn som högerpartiet nu uppenbarligen helt accepterat, då man med kravet på enkammersystem sammankopplar kravet på ett starkt folkomröstningsinstitut efter danskt mönster, där en minoritet inom folketinget har möjlighet att kräva att en av majoriteten antagen lag underkastas folkomröstning. En sådan tillämpning av folkomröstningsinstitutet leder till en avsevärd moderation på såväl regeringssidan som inom oppositionen och en vilja att nå samförstånd. Bästa exemplet härpå torde vara att endast en folkomröstning anordnats i Danmark sedan dessa reglers antagande, i somras om jordlagarna och då med känt resultat. Veterligen är detta enda möjligheten att konstruera ett effektivt minoritetsskydd. Ett införande av regler motsvarande de danska i svenskt författningssliv skulle dessutom anknyta till tankegångar som tidigare framförts i Sverige. Det danska systemet kon-

struerades nämligen delvis efter förebild från vad som föreslagits i Sverige från en borgerlig minoritet inom 1950 års valsätts- och folkomröstningsutredning. Det är i hög grad angeläget att åtminstone den borgerliga opinionen i Sverige kan samlas kring detta krav.

Vad gäller frågan om valsättet synes man inom högerpartiet för ögonblicket närmast vara böjd för att acceptera ett proportionellt valsystem även i fortsättningen, dock ej av det slag som förts fram av författningsutredningen och som syftar till att i första hand gynna det för tillfället största partiet. Samtidigt visar önskemålet från högerns partiråd att tillsammans med de övriga borgerliga partierna analysera verkningarna av ett majoritetsvalsystem att man i princip ingalunda övergivit tanken på det valsätt som främst sammankopplats med ett parlamentariskt styrelseskick. Ett majoritetsvalsystem medför utan tvekan dels större möjligheter att få till stånd en arbetsduglig regering och en arbetsduglig opposition, dvs. borgerlig samverkan, dels större möjligheter till personval. Samtidigt finns det dock risker för att ett majoritetsvalsystem efter engelsk förebild under en viss tid skulle leda till en kraftig överrepresentation för socialdemokraterna — till följd av borgerlig oenighet samt att vissa regioner av landet, t. ex. Norrland, skulle bli praktiskt taget helt utan borgerliga representanter. Visserli-

gen är detta teoretiska resonemang, eftersom ingen vet vilken effekt ett majoritetsvalsystem och ett därmed framtvingat borgerligt samarbete verkligen skulle ha på väljaropinionen, men riskerna kan ändå inte förbises. I detta sammanhang finns det anledning att ånyo fästa uppmärksamheten på det förslag till valsätt som förts fram av Högerns Ungdomsförbund och som blivit föremål för en omfattande pressdebatt. Med utgångspunkt från det västtyska valsystemet har man föreslagit en kammare, förslagsvis 300 representanter, varav 150 mandat tillsättes genom majoritetsval i enmansvalkretsar och 150 genom proportionella val i sex regioner, i huvudsak desamma som författningsutredningen baserat sitt förslag på. Genom ett sådant valsystem tvingas de borgerliga partierna att etablera samverkan, samtidigt som man knyter an till den »proportionella» tradition som utvecklats i Sverige under det senaste halvsekle och därigenom också säkrar partirepresentationen i samtliga geografiska regioner. Genom att i majoritetsvalsystemet införa två valomgångar efter fransk förebild, dvs. endast den som erhållit absolut majoritet blir vald i första omgången, kunde man ytterligare säkra ett borgerligt samarbete och därmed undvika den katastrof som skulle kunna bli följden av ett majoritetsvalsystem, där socialdemokraterna under en viss tid får så stor överrepresentation

att de efter behag kan dirigera det svenska samhället. Det förslag som HUF-kommittén framlagt förtjänar förvisso att ytterligare övervägas och kan måhända i en framtida allvarlig diskussion om övergång till en eller annan form av majoritetsvals-system utgöra utgångspunkten för ett realistiskt valsätt.

Högerns partiråd har även genom sitt kraftiga yrkande på kvinnlig tronföljd understrukt att man bestämt motsätter sig författningsutredningens tanke på en smygvis övergång till republik. Det finns all anledning för högerpartiet att, om så skulle erfordras, kräva en öppen diskussion av frågan om monarki eller republik. De vänsterradikala krafterna har länge nog tryckt i buskarna och ägnat sig åt förtäckt propaganda. Det från radikal synpunkt paradoxala faktum att monarkierna samtidigt visar upp de stabilaste demokratierna borde bli föremål för en öppen debatt.

Högerpartiet har också avvisat kravet på en totalrevision av författningen. Detta är i hög grad välmotiverat. Sverige har världens näst äldsta skrivna regeringsform — endast USA:s är äldre. Detta är något som i och för sig bör tala mot eftergifter för brådstörtad klåfingrighet. Samtidigt bör det stå klart för en-

var, att har vår regeringsform kunnat uppleva så radikala förändringar som tvåkammerssystemets införande, parlamentarismens genomförande och den allmänna rösträttens genomförande utan att detta krävt någon ny regeringsform, finns det alls ingen anledning att i dag, då något egentligt nytt inte föreslagits, ta ett sådant steg att göra sig urarva. De ändringar som är nödvändiga låter sig utan större olägenheter göras inom vår nuvarande författnings ram.

Höbergiven i författningsfrågan är ett gott utspel. Den visar också att högerpartiet är väl skickat att på ett realistiskt sätt ta sig an uppgiften och ansvaret att länka in författningsdebatten på verklighetsbetonade banor. I högeralternativet bör det finnas mycket som kan vinna anslutning inte bara från de båda andra borgerliga partierna utan också från socialdemokraterna. Trots allt måste det vara fråga om att åstadkomma en författning som gör det möjligt att vidareutveckla och fördjupa den svenska demokratien, som ytterst endast utgör ett led i den svenska folkstyrelsens utveckling från det gamla bondesamhället. Högerpartiet har sagt sin mening. Det återstår att höra övriga parter.